

התעשייה

1. קווי ההתפתחות העיקריים

בשנת 1972 נמשך גידול הייצור התעשייתי בקצב מהיר למדי, אם כי חלה בו האטת מה בהשוואה לשנה הקודמת. שיעור הגידול הממוצע היה כ-11.2 אחוזים לעומת 12.6 אחוזים בשנת 1971. במשך השנה¹ היה שיעור גידול הייצור מהיר יותר ועמד על 11.9 אחוזים.

לוח י"א-1

אינדקסורים להתפתחות התעשייה, 1961 עד 1972

העלייה או הירידה (—) בהשוואה לתקופה קודמת							סוף שנת 1972
ממוצע 1961*65	ממוצע 1966—68	*1969	1970	1971	1972	לעומת תחילת השנה*****	
13.4	11.5	15.9	10.4	12.6	11.2	11.9	
20.5	14.6	17.2	15.9	22.9	28.0	23.8	
3.3	4.3	9.7	5.7	4.7	4.8	3.2	
6.0	10.5	32.5	13.2	10.1	9.6	—	
11.0	11.0	7.8	11.1	10.6	11.0	10.6	
9.8	6.9	5.7	4.4	7.5	6.1	8.4	
2.2	0.5	7.5	—0.6	1.8	0.2	1.2	
7.0	4.5	7.0	2.5	5.5	3.9	—	
5.0	1.8	1.9	6.8	9.2	11.6	10.4	
6.3	2.8	1.1	5.0	9.1	15.1	10.6	
—	—	4.8	—0.7	2.6	7.9	—	
16.2	3.5	4.8	10.5	13.9	14.6	19.0	
—	8.0	15.7	17.6	18.2	20.8	23.6	
ייצור תעשייתי**							
פדיון במחירים שוטפים							
מספר מועסקים***							
השקעה ריאלית							
מלאי הון גולמי ריאלי****							
תפוקה למועסק							
תפוקה ליחידת מלאי הון							
שינוי בפדיון גורמי הייצור*****							
מחירים סיטוניים בשוק המקומי							
הפדיון במחירים שוטפים							
ליחידת תפוקה							
מחירי היצוא התעשייתי (פ"ב)							
שכר עבודה נקוב לשכיר							
סך תשלומי השכר לשכירים							

* החל משנת 1969 מבוססים נתוני הייצור, שכר העבודה, הפדיון, המחירים ויצוא על סיווג ומדגם חדשים. ** נתון לשנה קלנדרית.

*** עד 1968 מחושב השינוי במספר המועסקים לפי מדד השכירים.

**** מלאי הון גולמי ריאלי בתחילת השנה.

***** שיטת החישוב מוצגת בנספח לוח י"א-1.

ממוצע דצמבר 1972 וינואר 1973 מחולק במדד לחדשים המקבילים בתקופה הקודמת.

ה מק ו ר : נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, משרד המסחר והתעשייה ועיבודי בנק ישראל.

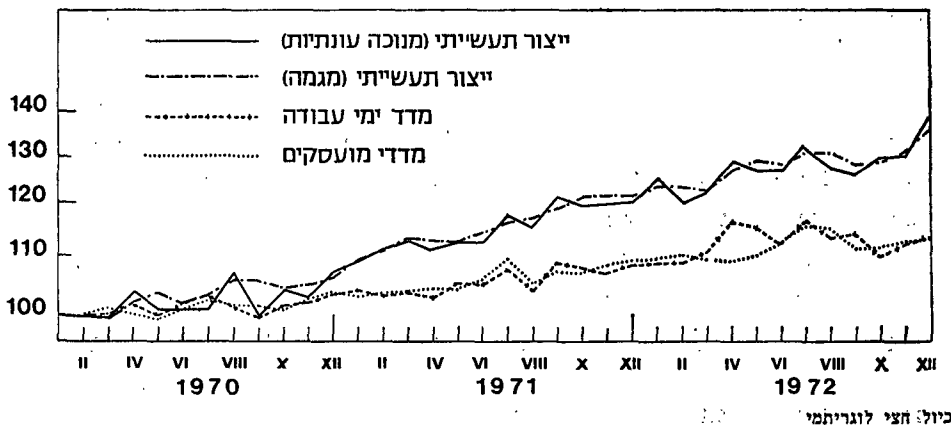
¹ השינוי במשך השנה חושב כשינוי במדד הייצור הממוצע לחודשים ינואר 1973 ודצמבר 1972 לעומת החודשים המקבילים בראשית שנת 1972.

התהליך המרכזי שעבר על הענף בשנת 1972 היה ללא ספק השינוי החד במבנה השימושים הסופיים בתפוקה. הירידה המוחלטת (של כ-8 אחוזים) בממדי הקניות של הסקטור הציבורי והגידול בשיעור העולה על 15 אחוזים בתפוקה המיועדת לצריכה הפרטית הן שתי תופעות המפתח להבנת התפתחות הענף השנה. האטת גידולו של הייצוא אינה, כשלעצמה, בעלת חשיבות כמותית ביחס לתפוקת הענף כולו; מה גם שחלק מההאטה נעוץ בגורמים מקריים בלבד. האטת הגידול בתפוקה המיועדת להשקעות הינה תמונה, אם כי היא מתאימה להאטת הגידול הכמותי בהשקעות במשק בכללו.

שינוי מבנה השימושים גרר אחריו גם שינוי במבנה הענפי של התרחבות הייצור. בד בבד עם הירידה בקניות הסקטור הציבורי חלה האטה בענפי המתכת, כלי ההובלה והאלקטרוניקה, שבהם יש לקניות הסקטור הציבורי משקל רב בסך התפוקה. כתוצאה מכך גוצרה בענפים אלה האטה בגידול הייצור. האטה זאת, כשלעצמה מסבירה את כל ההאטה בענף.² מאידך גיסא, לא גררה העלייה המואצת בקניות הסקטור הפרטי החשה של הייצור התעשייתי בענפי הטכסטיל, ההלבשה והעור, שבהם מתרכז חלק ניכר מקניות אלה. חלק מן ההסבר לכך נעוץ בהעדר כושר ייצור פנוי בענפים אלה עקב סגירת מספר מפעלים במשך השנה, שנבעה מגורמים משפטיים (ולא כלכליים) והירידה בביקושים בשנה הקודמת שלא עודדה או הרחבת כושר ייצור.

דיאגרמה י"א-1

השינויים בייצור התעשייתי וכימי עבודה למעשה, 1970 עד 1972
(ינואר 1970 = 100.0, אחוזים)

כיוון: ייצור תעשייתי

הגידול בתעסוקה ובמלאי ההון נשאר ברמה של השנה הקודמת. מספר המועסקים גדל בכ- תשעת אלפים (4.7 אחוזים) ומלאי ההון גדל בכ- 11 אחוזים. ההשקעות בשנת 1972 — שיהיו חלק ממלאי ההון הנמדד בשנה הבאה, אולם היקפן מושפע גם מן הפעילות השוטפת — גדלו בכ- 11 אחוזים לעומת 10 אחוזים בשנה הקודמת. התוצאה של גידול גורמי הייצור בקצב זהה לזה של שנת 1971, מצד אחד, וההאטה בייצור, מצד שני, היא האטה בגידול פרויקט גורמי ייצור. אכן, בעיקר בלט הדבר בענפי המתכת, ההובלה, והאלקטרוניקה.

¹ נתוני הקניות של הסקטור הציבורי הם ארעיים בלבד.

² בניכוי ענפי כלי ההובלה ומוצרי מתכת גדל הייצור התעשייתי ב-1972 בקצב מהיר בהשוואה ל-1971.

ההתפתחויות בתעשייה במשך 1972 אינן מצביעות על מגמה ברורה. הייצור התעשייתי והפדיון גדלו במשך השנה ב-12 וב-24 אחוזים בהתאמה. התעסוקה גדלה בכ-3.0 אחוזים בלבד. ההתפתחות על פני השנה מצביעה על גידול מואץ בייצור ברביע הראשון, השני והרביעי, כשב-רביע השלישי חלה האטה ניכרת בייצור ובפעילות הענף בכללו. נראה, שההאטה בפעולות הענף ברביע זה הינה מקרית, ואין היא מצביעה על מגמה.

עליית מחירי התפוקה התעשייתית בשוק המקומי היתה גבוהה במיוחד השנה. המחירים הסיטוניים של התפוקה עלו בכ-11.6 אחוזים. שיעור עליה כזה במחירים אינו מוכר בתעשייה מן העבר. במשך השנה היתה עליית המחירים בשיעור איטי במקצת כ-10.4 אחוזים, השווה לקצב ה-עלייה במשך השנה הקודמת. עליות מחירי התפוקה התעשייתית הן תוצאה של לחצי ביקוש בשוק המקומי, ביטול הדרגתי של הפיקוח האפקטיבי על המחירים וגלגול התייקרות מרכיבי הוצאות לצרכנים.

ההוצאות העיקריות ליחידת תפוקה: עבודה, תשומות יבוא ותשומות מקומיות עלו השנה בכ-15 אחוזים, שיעור דומה לזה של השנה הקודמת.¹ תשומות העבודה ליחידת תפוקה התייקרה ב-9 אחוזים לעומת 5 אחוזים בשנה הקודמת, תשומות קנויות עלו אף הן בקצב מהיר יותר, כש-אינדיקציה לכך משמש מדד המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה. העלייה במחירים ליצור של תשומות היבוא הואטה השנה עד ל-15 אחוזים לעומת עלייה בכ-24 אחוזים בשנה הקודמת. כתוצאה מכך חלה עלייה בתרומת השכר והתשומות המקומיות בהתייקרות הייצור וירידת מה במשקל תשומות היבוא.

הפדיון ליחידת תפוקה שהוא קירוב למחירים ליצור — עלה השנה בכ-15 אחוזים לעומת כ-9 אחוזים ב-1971. עליית הרווח ליחידת תפוקה היתה בשיעור 12 אחוזים בקירוב, ומכאן ששיעור התשואה הגולמי על מלאי ההון הנקי נשאר זה השנה השנייה ללא שינוי ניכר. למרות זאת, יש לזכור, ששיעור הרווח הרלוונטי ליום אינו שיעור הרווח על מלאי ההון אלא על ההון העצמי בלבד.

ערך הייצוא התעשייתי (פ"ב לרבות יהלומים) גדל השנה ב-24 אחוזים לעומת 26 אחוזים בשנת 1971 ו-6 אחוזים בשנה הקודמת. השינוי בקצב גידולו של הייצוא התעשייתי נבע, רובו ככולו, מן השינוי בייצוא היהלומים — זה גדל השנה ב-47 אחוזים לעומת 32 ב-1971. עיקר גידולו של ייצוא זה הופנה לשוק האמריקאי. בשוק זה גדל הביקוש ליהלומים לאחר ירידת ביקוש ניכרת בשנים 1969 ו-1970. הייצוא התעשייתי, למעט יהלומים, גדל בשיעור מזערי, 11 אחוזים, לעומת 23 אחוזים בשנה הקודמת. האטה הייצוא התבטאה הן בייצוא "הענפים המיוחדים"² אשר השינוי בהם נתון לתנודות חיצוניות בלתי סדירות והן בקבוצת הייצוא האחר, אשר גדלה ב-שנים האחרונות בקצב מואץ וגידולה השנה לא עלה על 10 אחוזים.

האטה הגידול בייצוא התעשייתי, למעט יהלומים, נגרמה בשל מספר גורמים, שהשפעתם היתה שונה בענפים שונים. הגיאות בשוק המקומי גרמה להאטה הייצוא בענפים כמו מינרלים, לבידים, עור, דלק, מתכות אל ברזליות ובמספר מוצרי טכסטיל והלבשה. נוסף על הגידול בביקוש המקומי ירדה הרווחיות היחסית של ענפי יצוא, אשר בלטה בענפי הטכסטיל, ההלבשה והעור בעקבות מדיניות ממשלתית שנועדה להשוות את התמיכות הניתנות לענפים אלה לאלה הניתנות לענפי משק אחרים. השפעתו של גורם זה היתה משנית, כנראה, ובאה לביטוי בעיקר לקראת סוף השנה.

חלק נוסף מן ההאטה בגידול הייצוא מוסבר בגורמים מקריים. גורמים כאלה פעלו בייצוא הגרבוניים, כדים, סריגים, מכרות ומחצבים ומוצרי חשמל ואלקטרוניקה. כן בלטה האטה בייצוא

¹ דרך החישוב מופיעה בנספח לפרק זה.

² ראה הערה ללוח י"א-9.

מוצרים שגידולם בשנת 1971 היה חריג בלבד (מכשירי שידור וקליטה, הדפסה והוצאה לאור והובלה).

ההשקעות בתעשייה גדלו השנה בקצב של 10 אחוזים שהוא נמוך במקצת מזה של השנה הקודמת (12 אחוזים). האטה זאת בקצב גידול ההשקעות לא פגעה בקצב גידולו של מלאי ההון שהיה כ-11 אחוזים. ההאטה בגידול ההשקעות נמשכת כבר מספר שנים. עם זאת יש לראות את ההשקעה כתהליך של התאמת מלאי ההון לקצב הגידול בתפוקה. מבחינה זו, תאם הגידול במלאי ההון בשלוש השנים האחרונות את הגידול בתפוקה התעשייתית. לתהליך ישנם מספר הסברים אולם כולם נראים כבלתי מלאים כשהתמיהה גוברת נוכח מימדי המימון שעמדו לרשות המשקיעים וגדלו במיוחד השנה. יתכן, והתיצבות שעורי התשואה בשנים בהן נמשכת עליה בשעורי תשואה בפעילויות כלכליות אחרות במשק, גרמו להאטה בהשקעות בענף. כן יתכן שחלק מהמימון נלקח למימון השקעות משנים קודמות שהיקפן השתנה עקב עליית המחירים.

לוח י"א - 2

אמדון התפוקה הגולמית בתעשייה והשינויים בה לפי ענף ראשי, 1969 עד 1972

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת				התפוקה במחיר ג"י (מחירי 1970/1 1972)	
1972	1971	1970	*1969		
(אחוזים)				(מיליוני ל"י)	
14.4	0.0	19.0	4.7	340.7	כריה וחציבה
7.2	9.7	5.1	8.2	2,571.5	מזון, משקאות וטבק
7.0	10.3	12.2	15.0	1,141.9	טקסטיל **
25.0	32.4	11.4	5.0	1,204.5	הלבשה **
0.9	4.4	4.6	8.0	143.4	עור ומוצרי
12.5	5.3	5.6	8.0	542.5	עץ ומוצרי
6.4	11.5	7.6	5.0	301.3	גיר ומוצרי
7.3	-5.2	1.3	15.0	301.0	הדפסה והוצאה לאור
19.1	17.4	14.5	20.5	649.0	מוצרי גומי ופלסטיק
14.5	12.4	16.2	11.0	1,242.3	מוצרים כימיים ומוצרי נפט
14.4	10.3	12.5	11.2	553.9	מינרלים
8.3	0.0	-2.4	23.6	377.7	מתכת בסיסית
7.3	18.0	7.5	20.0	1,363.8	מוצרי מתכת **
9.2	2.4	18.6	24.0	532.3	מכונות **
10.3	10.1	7.4	48.4	892.8	ציוד חשמלי ואלקטרוני
2.6	18.9	28.1	28.4	753.6	כלי הובלה
22.1	24.9	-2.1	4.2	1,083.2	יהלומים
9.8	30.8	5.7	26.0	192.9	שונות
11.2	12.6	10.4	15.9	14,188.3	סך כל התעשייה

* ראה לוח י"א-1. הערה 1.

** נתונים ארעיים. מותאמים רק באופן חלקי לסיווג החדש של ענפי התעשייה. מקור: מחשב על ידי בנק ישראל מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ראה נספח הערה 2.

ערך הייצור התעשייתי גדל בשנת 1972 בכ-11.2 אחוזים לעומת שנת 1971. סך הערך המוסף המפקדי הריאלי (במחירים ליצור של שנת 1970) גדל לכ-6.6 מיליארד ל"י לעומת 5.9 מיליארד בשנה הקודמת. ערך התפוקה הריאלית, אף הוא במחירי 1972 ליצור הגיע לכ-14 מיליארד ל"י לעומת כ-12.6 מיליארד ל"י בשנה הקודמת. נתונים אלה מלמדים על האטה בקצב גידול הייצור התעשייתי — גידול בשיעור 12.6 אחוזים ב-1971. נראה, שהאטה זו אינה מסמנת מאומה, ויש לראותה כחלק מההשפעות יוצאות הדופן, שהשפיעו על הענף בשנת 1972.

התרחבות הייצור התעשייתי ביותר מ-11 אחוזים נבעה מגידול של כ-7.0 אחוזים במלאי המשוקלל של גורמי הייצור הראשוניים (הון ועבודה) ומשיפור של כ-4 אחוזים באופן ניצולם.² העלייה הנמדדת בפריון נמוכה השנה מזו של השנה הקודמת ובוודאי מאלו שאיפיינו את הייצור התעשייתי בראשית שנות השישים. בשנה הקודמת חל גידול זהה במלאי המשוקלל של גורמי הייצור והייצור עצמו גדל בשיעור מהיר יותר.

בתפוקה למועסק בתעשייה חלה האטה בקצב הגידול³, המצביעה על כיוון דומה להאטה המתקבלת בגידול הפריון הכולל. האטת גידול בפריון ובתפוקה למועסק בולטת בענפים: המתכת, האלקטרוניקה, כלי הובלה וכן בטכסטיל הלבשה, עור ויהלומים. את האטת הגידול בתפוקה לעובד בענפי המתכת וכלי ההובלה ניתן לזקוף להיווצרותו של מלאי גורמי ייצור, שאינו מועסק במלואו. מאידך גיסא, בענפים האחרים הואצה קליטת מועסקים, וכפי הנראה לא ניתן היה להעסיקם באופן מירבי בשל מגבלות בגורמי ייצור משלימים, או שקליטתם נעשתה על רקע הגידול המואץ בביקוש לכוח עבודה כדי שישמשו עתודת גורמי ייצור. היבט אחר של ההאטה בגידול הפריון הוא גידול הפריון שחל בשנה שעברה בענפי היהלומים, מוצרי מתכת וכלי הובלה, שאף ייצורם הואץ במידה ניכרת. ענפים אלה היו ענפי צמיחה ונראה שטכנולוגיות הייצור האופייניות להם מגלמות בתוכן אפשרויות ניצול יעיל יותר של גורמי ייצור מאשר בענפי משק אחרים. האטת הייצור בהם השנה גרמה להאטה אף בגידול פריון הייצור בענף כולו.

במקביל לגידול מלאי התשומות ופריון הייצור בענף נמשך הגידול המואץ בביקוש לתפוקת הענף. מתוך אומדנים על הקניות במשק, על הסקטור הקונה ומתוך מידע כללי על הנעשה במשק ניתן לעמוד על השינוי במבנה השימושים וממדיהם כאינדיקציה של שינוי המבנה והגודל של הביקוש.⁴

התופעות הבולטות מאומדן זה: ב-1972 לא חל שינוי מהותי במשקלם היחסי של השימושים המקומיים ושל היצוא בכלל השימושים בתפוקה (ראה לוח "א-5"), אולם הרכב השימושים המקומיים השתנה — גדל משקל הצריכה הפרטית, וירד חלקה של הצריכה הציבורית; משקל ההשקעות גדל אף הוא במידת מה.

¹ יש לזכור, שנתוני הייצור התעשייתי הם עדיין ארעיים. הנתונים בפרק זה נכונים ליום 10.5.73. נתוני תשומה תפוקה נכונים לעיבודים שנערכו ביום 18.5.73. הגידול בערך הייצור הוא השינוי במדד הייצור התעשייתי שמפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. שיעורי הגידול של הערך המוסף המפקדי והתפוקה הגולמית הם זהים ושווים לשינוי בייצור התעשייתי.

² אומדן הגידול במלאי משוקלל של גורמי ייצור רגיש הן לשינויים במשקלות הנתונים של הון ועבודה והן למדד התעסוקה המוכנס לחישוב. בחירה אלטרנטיבית של מדדי התעסוקה ומשקלות גוררת שינוי בפריון הנמדד בין 2.7 ל-4.1 אחוזים. החישוב בטקסט מבוסס על מדד סך המועסקים ומשקלות עבודה והון שהם 60 אחוזים ו-40 אחוזים בהתאמה.

³ ראה בנספח לפרק זה.

⁴ מובן, שיש לשים לב לביקוש שלא נענה מתוך תפוקת הענף ובא לביטוי בעליות מחירים או גידול ביבוא. אין בידינו נתונים לסוג זה של ניתוח.

התפלגות התפוקה התעשייתית הריאלית ותוספת התפוקה לפי ענפים ראשיים,
1969 עד 1972

התפלגות תוספת התפוקה				התפלגות התפוקה התעשייתית				
1972	1971	1970	1969	1972	1971	1970	1969	
3.0	0.0	5.0	0.9	2.4	2.3	2.4	2.4	כריה וחציבה
11.8	14.6	11.2	12.2	18.1	18.7	18.1	20.1	מזון, משקאות וטבק
5.2	6.9	11.1	8.7	8.0	8.4	8.1	8.3	טקסטיל
16.5	16.2	7.9	2.4	8.5	7.6	8.5	6.3	הלבשה
0.1	0.4	0.6	0.7	1.0	1.1	1.0	1.3	עור ומוצריו
4.2	1.7	2.6	2.5	3.8	3.8	3.8	4.2	עץ ומוצריו
1.2	2.0	1.9	0.9	2.1	2.2	2.1	2.3	נייר ומוצריו
1.4	-1.1	0.4	2.9	2.1	2.2	2.1	2.8	דפוס והוצאה לאור
7.2	5.6	6.2	5.3	4.6	4.3	4.6	3.9	מוצרי גומי ופלסטיק
10.9	8.3	14.1	6.4	8.8	8.5	8.7	8.0	מוצרים כימיים ומוצרי נפט
4.8	3.1	5.2	3.0	3.9	3.8	3.9	3.8	מינרלים
2.0	0.0	-0.9	5.3	2.7	2.7	2.7	3.5	מתכת בסיסית
6.4	13.4	7.9	12.9	9.6	10.0	9.5	9.7	מוצרי מתכת
-3.1	0.8	8.0	6.0	3.8	3.8	3.8	3.9	מכונות
5.8	5.1	5.4	17.3	6.3	6.4	6.3	6.6	ציוד חשמלי ואלקטרוני
1.3	8.1	14.2	8.3	5.3	5.8	5.3	4.7	כלי הובלה
13.9	12.0	-1.6	2.3	7.6	7.0	7.7	7.0	יהלומים
1.2	2.9	0.8	2.0	1.4	1.4	1.4	1.2	שונות
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכול

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקרי תעשייה, ראה נספח הערה 2.
1969, 1971, 1972 — ראה מקור לוח י"א-2.

בולטים יותר, כמובן, הם השינויים במבנה התוספת לשימושים; והראשון שבהם ההאצה בגידול הקניות לצריכה פרטית. מאז שנת 1967 ובמשך היציאה מהמיתון לא עלה שיעור גידול התפוקה הנובעת מצריכה פרטית על שיעור גידולה של התפוקה הנובעת והייצור התעשייתי. השנה גדלו קניות הצרכנים בכ-11.5 אחוזים לעומת גידול בשיעור 10 אחוזים בתפוקה הנובעת ובכ-11 אחוזים בייצור בפועל. כתוצאה מהגברת הגידול בקניות לצריכה פרטית היתה עלייה ניכרת במשקלה בתוספת התפוקה (לוח י"א-5).

במקביל להאצה בקניות לצריכה פרטית ירדו הקניות של הסקטור הציבורי¹: לאחר עלייה בשיעור 29 אחוזים בקניות הסקטור הציבורי מהתעשייה בשנת 1971 חלה ירידה בקניות (וכתוצאה מכך גם בתפוקה הנובעת) בשיעור 8 אחוזים בקירוב. ירידה זאת מבטאת, לפחות בחלקה, את

¹ יש לזכור, שנתוני הצריכה הציבורית מבוססים על אומדן תקציבי. אי לכך יש לצפות לתיקון נתון זה והתאמתו לנתוני הביצוע בפועל.

השלמת תהליך התארגנות המערכת המשקית של צה"ל ומשרד הביטחון, שהחלה עם סיומה של מלחמת ששת הימים וגברה בתקופת מלחמת ההתשה ומיד לאחריה. האטת קניות הסקטור השפיעו בראש ובראשונה בענפי המתכת והמכונות.

ההשפעה הממתנת של ירידת קניות הסקטור הציבורי על צמיחת הייצור התעשייתי בולטת מגידול התפוקה הנובעת לכל השימושים למעט צריכה ציבורית: אלה גדלו השנה בקצב של 13 אחוזים לעומת כ-11.5 אחוזים בשנה הקודמת.

האצת מה חלה גם בגידול התפוקה המיועדת להשקעות. השפעתן של ההשקעות היתה להאצת סך התפוקה הנובעת מהענף.

חלקו של היצוא בגידול התפוקה הנובעת ירד השנה ל-30 אחוזים מכ-38 אחוזים בשנה הקודמת. האטה זו מבטאת את בלימת גידולו של היצוא בכלל והיצוא התעשייתי למעט יהלומים בפרט לאחר שנים של גידול מואץ. כפי שייסקר להלן, לפחות חלק מהאטת היצוא ניתן לזקוף לגורמי האטה מקריים ולביקוש מקומי גואה בתנאי תעסוקה מלאה של גורמי הייצור בענף.

השינוי במבנה השימושים בא השנה לביטוי חריף בענפי המתכת, כלי ההובלה והאלקטרוניקה — שמשקלם בסך השימושים בתעשייה, למעט יהלומים, מגיע לכ-32 אחוזים ובענפי הטכס-טיל, ההלבשה והעור, מגיע משקלם לכ-20 אחוזים מסך השימושים, למעט יהלומים.

האטה בענפי המתכת והאלקטרוניקה באה לאחר שבמשך מספר שנים גדל ייצורם בשיעור העולה במידה ניכרת על הממוצע הכלל ענפי (במספר ענפי משנה הסתמנה האטה כבר במשך שנת 1971. אולם לא היה בה כדי לשנות את התמונה מעיקרה). סיבת ההאטה בייצור נעוצה, לפי הנתונים המצויים בידינו, בירידת הקניות של הסקטור הציבורי מהענף. לאחר מלחמת ששת הימים שימשו ענפים אלה ספקים עיקריים בתהליך ההתארגנות המשקית של צה"ל ומערכות הביטחון. תהליך זה הגיע לשיאו בשנת 1971. האטת הקניות מענפים, בלא שנמצאו שווקים חליפיים, יצרה, כנראה, עודף כושר ייצור, שהתבטא, בין היתר, בפיטורי עובדים בתעשייה הצבאית, האטת קצב גידול המכירות של התעשייה האווירית לשוק המקומי, האטה ביבוא ובייצור של מכונות לעבודות עפר ותשתית. התפוקה הנובעת בענף מקניות הסקטור הציבורי פחתה בכ-10 אחוזים לעומת גידול בשיעור 30 אחוזים בשנת 1971. במקביל חלה אמנם עליה בייצור לצרכי השקעה, לייצוא וצריכה פרטית, אולם לא היה בגידול זה לפצות על הירידה בביקוש הציבורי עקב משקלו המכריע בסך התפוקה (למעלה מ-30 אחוזים).

בענפי הטכסטיל, ההלבשה והעור חלה השנה התפתחות שונה במקצת עקב השוני במשקל של השימושים השונים בתפוקתם. כתוצאה מכך אין האטת הייצור בענפים אלה תוצאה של האטה בממדי הקניות אלא באה במקביל לגידול רב בקניות אלה, לאחר שבשנה הקודמת דווקא חלה בהן האטה ניכרת. התפוקה המיועדת לצריכה פרטית גדלה ב-42 אחוזים לעומת ירידה של 12 אחוזים בשנת 1971. בייצוא מהענף חלה אמנם עלייה, אולם נראה שההאטה בקצב גידולו בהש-וואה לשנה הקודמת ומשקלו הקטן בסך התפוקה לא היה בהם בכדי למנוע את הלחץ על גורמי הייצור בענף. ניתן לומר שלא ניתן היה להרחיב את כושר הייצור או להפנות כושר ייצור משימושים אלטרנטיביים ולהתאימו להאצת העצומה בקניות לצריכה פרטית. משקל התפוקה המיועדת לצריכה הפרטית גדלה השנה מ-45 אחוזים ל-56 אחוזים בקירוב.

בענף המזון, משקאות וטבק, המהווה כ-20 אחוזים מתפוקת הענף (ללא יהלומים), חלה האטה מה בייצור אשר נגרמה עקב האטת הגידול בתפוקה שיועדה לצריכה פרטית. גם כאן לא היתה לתנודות בייצוא אלא השפעה משנית על הייצור בענף בכלל.

לוח י"א-4

הגורמים המסבירים את הגידול בייצור התעשייתי, 1968 עד 1972
(אחוזים)

1972 לעומת 1971		1971 לעומת 1970		1970 לעומת 1969		1969 לעומת 1968	
שיעור הגידול	התרומה לגידול התפוקה	שיעור הגידול	התרומה לגידול התפוקה	שיעור הגידול	התרומה לגידול התפוקה	שיעור הגידול	התרומה לגידול התפוקה
א. גורמי ההיצע							
100	11.2	100	12.6	100	10.4	100	15.9
26	4.8	22	4.7	33	5.7	73	9.7**
39	11.0	34	10.6	43	11.1	19	7.8
65	7.3	56	7.1	76	7.9	56	8.9
35	3.9	44	5.5	24	2.5	44	7.0
ב. אינדיקטורים לתרומת הגידול בביקוש ****							
45	11.5	13	4.4	28	6.0	25	6.4
-12	-7.6	28	28.8	20	13.8	14	13.0
38	19.8	21	16.9	23	12.3	39	32.4
68	9.4	62	11.9	71	8.8	78	12.6
32	11.3	38	19.6	29	9.9	22	9.8
100	10.0	100	14.0	100	9.1	100	11.9

ערך הייצור התעשייתי (הערך המוסף המפקדי)
מועסקים
מלאי ההון
גידול ערך הייצור כתוצאה מגידול במדד התשומות
הפריון הנמדד ***

צריכה פרטית
צריכה ציבורית
השקעות
סך כל השימושים המקומיים
יצוא
סך כל השימושים ****

* ראה הערה 1 לוח י"א-1.
** מחושב על פי מדד שכירים.
*** תוך הנחה שפונקציית הייצור המצרפית בתעשייה מתאימה לחישובים מסוג זה.
**** גידול התפוקה הנובעת מביקושים סופיים. הנתונים ארעיים ועשויים לשמש לצורך הערכת סדרי גודל בלבד. הנתונים מבוססים על לוחות תשומה-תפוקה לשנת 1965.
**** אי התאמה בין נתוני התפוקה הנובעת ונתוני הייצור התעשייתי נובעת משינויים מבניים, שחלו ברכיבי התשומות מאז שנת 1965/66, שהיא שנת הבסיס לעיבודי תשומה-תפוקה המוצגים בלוחות י"א-5 וי"א-6. אולם נראה שמקור עיקרי לאי התאמה הוא טיב הנתונים הסטטיסטיים שבהם נעשה שימוש בשני האומדנים.
ה מקור : לחלק א' — הערה 1 בנספח לרוח 1972.
לחלק ב' — הישובי בנק ישראל, לוחות תשומה-תפוקה (נתונים ארעיים).

התפלגות התפוקה הנובעת בתעשייה לפי שימושים סופיים, 1968 עד 1972*
(אחוזים)

1972	1971	1970	1969	1968	
39	39	42	43	46	צריכה פרטית
13	15	14	13	13	צריכה ציבורית
19	18	17	17	14	השקעות
71	72	73	73	73	סך כל השימושים המקומיים
29	28	27	27	27	יצוא
100	100	100	100	100	סך כל השימושים הסופיים

* מספרים מעוגלים. האומדן מתבסס על לוחות תשומה תפוקה לשנת 1965.
ה מק ו ר : אומדנים ארעיים ממחקר תשומה-תפוקה בבנק ישראל.

3. ההתפתחויות בתעשייה במשך השנה

הייצור התעשייתי גדל במשך השנה בשיעור חודשי ממוצע של כ-0.9 אחוז, שיעור זהה לזה של השנה הקודמת. שיעור הגידול מתחילת 1972 לסופה מגיע לכ-11.9 אחוזים. קצב גידולו של הייצור התעשייתי במשך השנה לא היה אחיד. ברביע הראשון הסתמן המשך למגמת העלייה של שלהי 1971, אם כי העלייה ברביע זה אינה רצופה. ברביע השני של השנה ועד אוגוסט התייצב כמעט הייצור. בחודש זה חלה ירידה חדה בייצור, ולאחריה החל הייצור התעשייתי לגדול בקצב מהיר יחסית (2.8 אחוזים בממוצע חודשי עד סוף השנה). הפדיון התעשייתי גדל במשך השנה ב-24 אחוזים. תהליך העלייה היה כמעט רצוף לאורך השנה כולה: ברביע השלישי הסתמנה האטת מה בקצב הגידול, ולאחריה חלה האצה חדה (ראה דיאגרמה י"א-1).

הנתונים אינם מדויקים דיים על מנת לנתח את גורמי התנהגות סדרות הייצור והפדיון על פני השנה. עם זאת נראה, ששינוי המגמה ברביע השלישי נעוץ במכלול גורמים, מקריים בעיקרם, אשר חברו יחדיו. ראשית, הגורמים העונתיים נוכו רק בחלקם, שכן התפשט הנהוג של "חופשה מרוכזת" במפעלי תעשייה, ושכיחותה בחודש אוגוסט גדולה. שנית, שביתות עובדים בענף המזון (עלית), המתכת (קריית הפלדה) בד בבד עם התעוררות מחודשת של בעיית הסכמי השכר במשך יולי אוגוסט ולקראת החגים. שלישית, שביתת המוכסים, סנקציות עובדי הנמלים שפגעו בגידול היצוא בכללו והיצוא התעשייתי בפרט. גורם נוסף, אשר פעל להאטת היצוא, הוא חוסר הבהירות שנוצר בשווקים האירופאיים עקב נידוד הל"ש וקשיי יצוא מקריים הפועלים לאורך השנה כולה (ראה סעיף 5 להלן).

אינדקסורים להתפתחות התעשייה לפי רבעונים*, 1971—1972

העלייה או הירידה (—) בהשוואה לתקופה הקודמת (אחוזים)								
1972				1971				
IV	III	II	I	IV	III	II	I	
4.9	—1.3	3.5	3.5	3.1	3.9	—0.9	6.9	ייצור תעשייתי***
—1.2	2.9	0.6	1.5	—0.9	4.1	1.1	1.2	מחשקים*
9.4	2.7	7.8	3.7	10.6	7.1	3.6	4.6	פדיון**
21.9	—1.2	9.7	—8.5	24.9	—3.0	19.6	—8.3	סך היצוא התעשייתי**
3.6	2.1	1.6	1.8	5.3	2.0	0.6	1.1	מחירים סיווגים בשוק המקומי***
0.7	1.7	6.0	5.0	1.3	2.6	4.5	2.6	שכר עבודה לשכיר***
4.1	1.0	4.1	4.7	1.5	2.7	3.5	2.5	שכר עבודה יומי לפועל**
5.7	1.2	2.5	5.1	2.3	3.1	2.1	2.8	שכר יומי לפועל*
—1.2	4.9	7.4	7.2	0.4	7.0	4.0	3.6	סך תשלומי שכר לשכירים**
5.6	0.6	6.1	1.9	5.0	5.0	3.0	3.2	פדיון במחירים קבועים
—0.4	0.9	2.1	2.4	0.3	1.8	0.7	1.2	עובדי שכירים**
—1.9	3.2	1.4	2.0	—0.8	4.3	—0.4	0.9	מדדי שכירים**
0.0	4.5	2.7	4.8	—1.8	1.2	3.9	—2.7	שכר עבודה ליחידת תפוקה
5.8	2.3	3.1	1.4	8.9	1.3	3.5	—1.8	פדיון ליחידת תפוקה במחירים שוטפים

* נתונים מנוכח עונתיות.

** נתונים מקוריים. (נתוני הייצור והפדיון המקוריים משקפים את התנהגות הנתונים מנוכח העונתיות על פני השנה).

*** משוקלל במספר ימי העבודה שבכל רבעון.

ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

פירוט ענפי של התפתחות הייצור על פני השנה אינו מצביע על האטה שיטתית בייצור ברביע השלישי של השנה (ראה דיאגרמה ולוח בנספח לפרק זה). אמנם במוצרי טכסטיל, הלבשה, עור ומוזון היתה האטה, אולם זאת נמשכה זמן קצר בלבד כשלאחריה חלה האצה בייצור. חלק מן התאטה בענפים אלה ניתן לזקוף לקשיי ייצוא, אולם, כנראה, היה גורם זה בעל חשיבות משנית בלבד¹.

¹ על האטה הייצור בענפי האלקטרוניקה, מכונות, מוצרי מתכת ומתכת בסיסית השפיעה במחצית השנייה של השנה, כנראה, האטה בקניות מערכת הביטחון. אולם אין בידינו נתונים המאשרים שהדבר אירע ברביע השני והשלישי של השנה. באותם ענפים הושפע הייצור גם מתיקון חלקי של הנתונים שעקב מגבלות טכניות ניתן לעשותו רק ביחס לרביע האחרון של השנה.

מספר המועסקים² בענף גדל בשיעור חודשי ממוצע של 0.3 אחוז שהם 3.2 אחוזים בחישוב שנתי. קליטת המועסקים נעשתה בקצב מתון בחלקה הראשון של השנה, הואצה במקצת ברביע השלישי והיא חזרה והואטה ברביע האחרון. במהלך השנה היה קצב קליטת המועסקים איטי בהשוואה לעלייה הממוצעת שהיתה לעומת שנת 1971. להאטת הגידול בתעסוקה אין עדיין משמעות ברורה. אפשר, שיש בה תגובה להאטה מקרית שחלה בייצור ובפדיון התעשייתיים.

דיאגרמה י"א-2
הייצור התעשייתי, מדדי שכירים ומדד שכר העבודה של השכירים, 1971-1972 (אחוזים)

ביול חצי לוגריתמי.

4. מחירי התפוקה והתשומות בתעשייה

מחירי התפוקה התעשייתית בשוק המקומי (מחירים סיטוניים) עלו השנה בממוצע בכ-11.6 אחוזים — שיעור עלייה, שכמותו לא היה בתעשייה מאז קום המדינה. תהליך עליית המחירים בשוק המקומי מתגבר והולך מאז שנת 1970 לאחר שקודם לכן, מאז שנת 1967, לא עלו ההתייקרונות על 2 אחוזים בלבד. קשה למצות את כל הגורמים שהביאו לעליית המחירים המואצת. שינוי מבנה הביקושים מן התעשייה יצר בוודאי צווארי בקבוק בייצור, ובאותם מקומות, שבהם לא ניתן היה להרחיב הייצור עליית המחירים היא תוצאה בילעדית של לחצי ביקוש. מאידך גיסא, עליות מחירים הסתמנו בכל הענף. גראה, שעליית ההוצאות, ובעיקר העלייה הנמשכת במחירי היבוא של מספר תשומות עיקריות יצרו במספר ענפים לחצים חזקים להעלאת מחירים, ואלה מומשו בחלקם בהתאם לעוצמת הביקוש לתפוקת הענף.

במשך השנה (ממוצע דצמבר 1972 ינואר 1973 לעומת התקופה המקבילה בראשית השנה) חלה עליית מחירים מתונה יותר (כ-10.0 אחוזים) מזו המתקבלת מהשוואת ממוצעים שנתיים. בנגוד לתהליך העלייה הבלתי רצוף שאפיין את עליות המחירים ב-1971 בעקבות פחות שער המטבע, היתה השנה העלייה רצופה, וקצבה הואץ במידת מה בחלקה השני של השנה (ראה דיאגרמה י"א-3, ולוח י"א-7). החשת עליות המחירים במחצית השנייה של השנה היתה קשורה כנראה, בהחלשה ניכרת במנגנון הפיקוח ובעלייה מואצת במחירים הבין לאומיים אשר הוכרו כגורמים מוצדקים להעלאת מחירים.

ההחשה בעליית המחירים הקיפה השנה את כל ענפי התעשייה. למעט מוצרי נייר, מוצרים כימיים ומוצרי נפט. במיוחד בלטו העליות בענפים, שבהם הסתמנה האטה בקצב גידולו של

² מדדי תעסוקה אלטרנטיביים, כגון ימי עבודה למעשה ומספר השכירים מצביעים על התפתחות תעסוקה תוך שנתית שונה במקצת. עיקר השוני הוא בגידול מהיר של התעסוקה (לפי מדד ימי עבודה) בחודשים פברואר, מארס ואפריל לעומת עלייה מתונה בלבד לפי מדד מספר המועסקים (ראה דיאגרמה בנספח). על התפתחות התעסוקה לפי מדד השכירים ניתן לעמוד בדיאגרמה י"א-4.

שיעור השינוי במחירי התפוקה התעשייתית בשוק המקומי, 1967 עד 1972

העלייה או הירידה (—)
מתחילת השנה
לסופה *

1972	1971	1972	1971	1970	1969	1968	1967	
9.8	8.8	11.2	8.9	4.4	1.9	3.6	—0.9	כרייה וחציבה
5.6	9.8	8.5	8.8	3.8	0.9	2.4	1.6	מוון, משקאות וטבק
16.4	7.8	12.0	9.0	4.6	0.9	—0.1	5.3	טקסטיל
14.7	6.5	12.0	8.5	5.1	3.4	2.2	1.3	הלבשה
34.5	11.7	27.5	8.6	5.4	2.9	4.1	—	עור ומוצריו
15.7	13.8	19.4	12.8	10.7	1.3	2.7	—0.1	עץ ומוצריו
2.4	12.4	11.2	12.8	7.5	0.1	1.0	—0.1	נייר ומוצריו
3.9	6.8	7.6	6.2	2.8	0.8	0.8	1.3	מוצרי גומי ופלסטיק
4.1	12.4	9.7	10.3	2.5	—0.1	4.0	3.0	מוצרים כימיים ומוצרי נפט
9.3	11.3	10.7	9.3	7.2	2.3	1.1	1.3	מינרלים אלי-מתכתיים
16.1	9.5	13.2	6.9	13.6	4.4	7.2	2.4	מתכת בסיסית
14.6	9.6	12.9	7.2	14.0	5.4	4.9	0.7	מוצרי מתכת
10.6	8.2	10.9	9.8	8.8	2.7	—1.0	—1.8	מכונות
6.6	9.2	11.1	7.9	11.6	3.1	4.8	0.5	ציוד חשמלי ואלקטרוני
15.5	17.3	17.6	15.9	9.3	3.4	2.1	—0.4	כלי הובלה
8.9	7.9	10.6	7.2	7.0	2.4	7.1	1.1	שונות
10.4	10.0	11.6	9.2	6.8	1.9	2.3	1.2	סך הכול

* ממוצע דצמבר 1972 וינואר 1973 לעומת החודשים המקבילים שנה קודם לכן.
ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הייצור: מינרלים אל מתכתיים, לבידים, מתכת בסיסית, עור ומוצריו, טוויה ושזירה של חוטים, אריגת בדים וסריגתם, תעשיית הלבשה עליונה (שם אמנם חלה עליית מה בייצור אולם עליית המחירים היתה תלולה במיוחד), מוצרי פח, מוצרי מתכת מבניים (תריסים, מכלים וכדומה) ומוצרי חשמל שונים (כגון חוטים וכבלים מבודדים, נורות, גופי חימום, מונים, תנורי חשמל לתעשייה ועוד). מוצרים אלה מאופיינים בכך שחלק ניכר מתפוקתם מיועד לצריכה הפרטית ולהשקעת בבנייה, שהביקוש לאלה גדל השנה במידה ניכרת.

מדיניות הפיקוח על מחירים התרכזה במחירי מוצרים תעשייתיים, וככל הנראה, התבטאה יעילותה בכך, שהיא דחתה במידת מה עליות מחירים שדרשו היצרנים. דחיות אלה היו יעילות יותר כאשר הבעלות על המפעל המייצר הוא בידי הממשלה עצמה. מנגנון הפיקוח פעל באופן סלקטיבי עקב קשיי ארגון ושלטיה. גם שינוי שיטת הפיקוח בראשית 1973 לא הצליח למנוע את העלייה הנמשכת במחירי התפוקה התעשייתית בשוק המקומי. עם זאת מן הראוי לציין, שמחיריהם של מוצרים אשר הוגדרו כחיוניים נשמרו ללא שינוי אם גם במחיר פגיעה ברווחיות יצרניהם (ויבואניהם).

הוצאות הייצור העיקריות ליחידת תפוקה: עבודה, תשומות יבוא ותשומות מקומיות התייקרו השנה ב-15 אחוזים בקירוב — שיעור דומה לזה שנמצא בשנה הקודמת.¹

למרות שעור התיקרות זהה בשתי השנים הרי שהתיקרות מרכיבי ההוצאות היתה שונה בשתי השנים. ראשית, חלה האצה בהוצאות שכר ליחידת תפוקה מ-5 אחוזים בשנת 1971 עד כ-9 אחוזים השנה.² במקביל חלה האצה בעליית מחירי תשומות מקומיות בהשוואה לשנה הקודמת (להערכת התיקרות מרכיב זה השתמשנו במדד המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה אשר מצביע כאמור על עליית מחירים של למעלה מ-11 אחוזים השנה לעומת כ-9 אחוזים בשנה הקודמת). במחירי תשומות היבוא חלה השנה עליה של כ-16 אחוזים לעומת 24 אחוזים בשנה הקודמת. כמובן, שממוצעים אלה משקפים ממוצע לענף כולו כשברור שבמספר תשומות, עליות המחירים היו חדות במיוחד. כתוצאה מכך חלה עליה בתרומת השכר והתשומות המקומיות לעליית ההוצאות וירידת מה בחשיבות היבוא.

אומדן רווחיות הייצור התעשייתי נתקל בקשיים רבים עקב העדר נתונים מתאימים ובעיקר נתוני מחירים ליצרן. אומדנים מקורבים מצביעים על כך, ששיעורי הרווח הגולמי ליחידת תפוקה עלו השנה בקצב מהיר מזה של השנה הקודמת.³ בשנת 1971 גדל הרווח ליחידת תפוקה בכ-8 אחוזים ואילו השנה הוא גדל בכ-12 אחוזים.

הגידול בשיעור הרווח ליחידת תפוקה משמש, כמובן, רק אינדיקטור למידת הרווחיות אצל התעשיין. אומדן של שיעור התשואה הגולמי על מלאי ההון היצרני הנקי מצביע אף הוא על יציבות הנמשכת זו השנה השנייה.⁴ יציבות בשיעור הרווח על ההון בתקופת גיאות עשויה לפגום ברווחיותן היחסית של ההשקעות בענף. אולם מאידך גיסא, מלאי ההון משמש רק אינדיקטור למשתנה הרלבנטי להחלטות היוזמים — ההון העצמי, שהוא חלק מסך מלאי ההון בענף.

5. הייצוא התעשייתי

ערך היצוא התעשייתי (פ"ב), לרבות יהלומים, הגיע בשנת 1972 ל-924 מיליון דולר, לעומת כ-750 מיליון דולר בשנה הקודמת. שיעור גידולו של היצוא בין שתי השנים הגיע לכ-24 אחוזים לעומת 26 אחוזים בשנה הקודמת ו-6 אחוזים בשנת 1970. היצוא התעשייתי, למעט יהלומים, גדל

¹ אומדן עליית הוצאות הייצור של התשומות העיקריות נעשה תוך חיזוי נתוני תשומה תפוקה של שנת 1968.

² ייתכן שהעלייה הנמדדת בשכר העבודה אינה משקפת את העליות בפועל משתי סיבות: ראשית, אי הכללת השינוי בתשלומי שכר גלויים. שנית, תשלום שכר בעד שנות 1972 רק לאחר תום השנה או לקראת סופה, כתשלום רטרואקטיבי. מאידך גיסא, אין לדאות סכומים אלה כהוצאות שכר בשנת 1972 דווקא. כמו כן אין לצפות, שכל היצרנים לקחו הוצאות אלה בתחשיביהם לצורך העלאות מחירים.

³ הפדיון ליחידת תפוקה עלה ב-1972 בכ-15 אחוזים. אומדן זה נראה לנו מתאים יותר לשיעור עליית המחיר ליצרן מאשר המחיר הסיטוני של התפוקה ליעודים מקומיים.

⁴ חיזוי נתוני סקר התעשייה לשנת 1970 מאפשר לאמדת הגידול בסך הרווחים בתעשייה השווה לשיעור גידולו של מלאי ההון הנקי או אף גבוה ממנו במידת מה.

היצוא התעשייתי והשינוי שחל בו לפי קבוצות מוצרים נבחרים, 1966—1972
(מחירים שוטפים)

היצוא פרט ליהלומים וענפים מיוחדים	יצוא ענפים מיוחדים *	היצוא התעשייתי פרט ליהלומים	יהלומים	סך היצוא התעשייתי	
(מיליוני דולרים, פו"ב)					
121.3	89.7	211.0	165.1	376.1	1966
140.7	90.3	231.0	157.9	387.9	1967
171.8	118.7	290.5	194.8	485.3	1968
222.1	124.5	346.6	216.4	563.0	1969
265.8	126.5	392.3	203.3	595.6	1970
333.1	149.3	482.4	265.3	747.7	1971
366.1	169.0	535.1	389.0	924.1	1972
העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת (אחוזים)					
11	18	14	25	19	1966
16	1	10	—4	3	1967
23	31	26	23	25	1968
29	5	19	11	16	1969
20	2	13	—6	6	1970
25	18	23	31	26	1971
10	13	11	47	24	1972

* בענפים מיוחדים וכללים: מכרות ומחצבים, מוצרי פרי הדר, שמנים, דלק, מוצרי מתכת אחרים, ייצור ותיקון אניות ומסוסים וגורטאות; בענפים אלה נכללים מוצרים, שיצואם מושפע מגורמים ספציפיים בולטים שאינם קשורים בהתפתחויות הכלכליות הרגילות של המשק.
ה מק ו ר : נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

בשיעור קטן: 11 אחוזים בלבד לעומת 23 אחוזים בשנה הקודמת. יצוא "הענפים המיוחדים" — זו קבוצת ענפים אשר יצואה נתון לתנודות חיצוניות בלתי סדירות¹ — גדל השנה ב-12 אחוזים לעומת 18 אחוזים בשנת 1971 ו-2 אחוזים בלבד בשנת 1970. היצוא התעשייתי האחר גדל השנה ב-10 אחוזים בלבד לעומת 25 אחוזים בשנה הקודמת.

סך הגידול ביצוא (למעט יהלומים) הסתכם בכ-50 מיליון דולרים לעומת 90 מיליון בשנה הקודמת. שיעורי הגידול וממדי התוספות לסך היצוא, למעט יהלומים, היו השנה נמוכים מכל מה שידעה התעשייה מאז שנת 1966.

יצוא היהלומים גדל השנה בשיעור חסר תקדים: 47 אחוזים לעומת 32 אחוזים בשנה הקודמת. עיקר הגידול ביצוא קשור בהמשך הגידול בביקוש ליהלומים בארה"ב זו השנה השנייה, לאחר שבשנים 1969 ו-1970 עבר על הענף משבר עקב קשיים כלכליים בשוק האמריקאי.

¹ הגדרת "הענפים המיוחדים" — ראה לוח י"א-8. הגדרתה של קבוצת "הענפים המיוחדים" איבדה בשנתיים האחרונות חלק ממשמעותה עקב השפעתם של גורמים קוניקטורליים על מוצרי יצוא מקבוצת היצוא התעשייתי האחר (ראה דיון בהמשך). התנודות ביצוא קבוצת ענפים זאת עדיין עושות אותה לקבוצה חריגה המצדיקה דיון נפרד.

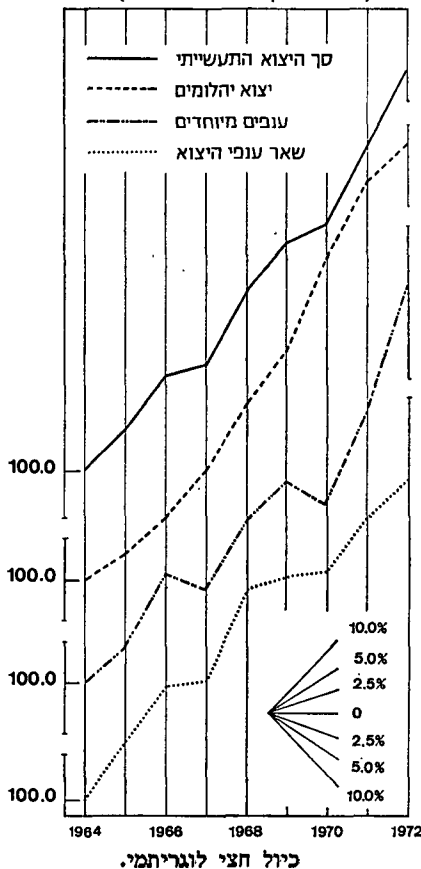
התוספת ליצוא התעשייתי והתפלגותה לפי קבוצות מוצרים נבחרים, 1968—1972

התוספת משנה לשנה (אחוזים)					התפלגות תוספת היצוא (מיליוני דולרים)					
1972	1971	1970	1969	1968	1972	1971	1970	1969	1968	
70.1	41.8	-40.2	27.8	37.9	123.7	64.7	-13.1	21.6	36.9	יהלומים
11.1	14.7	6.1	7.5	29.1	19.7	22.8	2.0	5.8	28.4	ענפים מיוחדים
										שאר ענפי
18.8	43.5	134.1	64.7	33.0	33.0	67.3	43.7	50.3	31.1	היצוא
										סך כל היצוא
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	176.4	154.8	32.6	77.7	96.4	התעשייתי

מקור: ראה מקור ללוח י"א-8.

יצוא "הענפים המיוחדים" גדל ב-18 מיליון דולר כש-14 מיליון מהם מקורם במוצרי פרי הדר, והשאר התפזרו בין יתר מרכיבי הקבוצה. בלטה בקבוצה זאת הירידה ביצוא הדלק המזוקק

דיאגרמה י"א-3
השתנות היצוא התעשייתי ומרכיביו העיקריים,
1964 עד 1972.
(נתונים מקוריים — אחוזים)

היצוא התעשייתי האחר גדל ב-34 מיליון דולר והגיע לכ-388 מיליון דולר. עיקר הגידול ביצוא זה התרכז ביצוא מכשירים מדעיים, תכשיטים, מכונות, מוצרי הלבשה, חומרי הדברה, תרופות וציוד חשמלי ואלקטרוני.

התהליכים השונים אשר השפיעו על התפתחות היצוא התעשייתי השנה גרמו לשינויי מבנה ניכרים ביצוא ובמבנה התוספת ליצוא. התופעה הבולטת היא עליית חלקו של ענף היהלומים. ענף זה תרם כ-70 אחוזים מסך גידול היצוא לעומת 40 אחוזים בשנה הקודמת. כנגד זה ירד משקלו של היצוא האחר עד לכ-19 אחוזים לעומת 44 אחוזים בשנה הקודמת. במשקל "הענפים המיוחדים" חלה ירידה משנית בחשיבותה.

להאט הגידול ביצוא התעשייתי, למעט יהלומים, גרמו השנה מספר גורמים שהשפעתם הורגשה בעוצמה בלתי אחידה בענפי התעשייה השונים. ראשית, בלט הגידול במחיר ליצור בשוק המקומי יחסית לשוקי היצוא. למעשה, נבלם השנה בענפים רבים תהליך העלייה במחיר היחסי של היצוא הנמשך זה כמה שנים. השפעתו של גורם המחיר היחסי, כשלעצמו, היתה חזקה יותר לקראת סוף השנה, ולכן תרומתה להאטה הכוללת בגידול היצוא לא היתה, כנראה, מכרעת. בד בבד עם

עליית המחיר היחסי בשוק המקומי חל במספר ענפי משנה גידול בממדי הביקוש המקומי, וגורם זה חיזק את העדפת השוק המקומי על פני הייצוא. העדפתו של השוק המקומי בלטה בענפים: מינרלים, לבידים, עור, מתכות אל-ברזליות, דלק ובמספר ענפי טכסטיל והלבשה בהם הסתמנו מגבלות גם מצד הייצור¹. חלק נוסף מהאטת הגידול בייצוא התעשייתי האחר מובן על רקע ההאצה יצאת הדופן בשנת 1971. מספר עסקות, שהוחל בביצוען בשנת 1971, תרמו לגידול

לוח 5"א 10

השינוי במחירים ליצואן, 1969 עד 1972

1972	1971	1970	1969
1. שער חליפין אפקטיבי: יצוא תעשייתי למעט יהלומים ומכרות			
5.40	5.04	4.47	4.10
2. שיעור השינוי השנתי			
107.1	112.8	109.0	—
3. השינוי השנתי במחירי היצוא (פו"ב)			
105.3	104.1	100.3	104.8
4. השינוי במחיר ליצואן ליחידת תפוקה מיוצאת			
112.8	117.4	109.3	—
5. השינוי בפדיון ליחידת תפוקה בתעשייה			
115.0	108.8	104.9	102.1

ה מקור: נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מפות ועיבודי בנק ישראל.

המואץ; ומכיוון שהמשך ביצוען לא גרר גידול בממדיהן חלה התאטה האמורה. אופיינית לתהליך המתואר היא התפתחות הייצוא בענפים: מכשירי שידור וקליטה, הדפסה והוצאה לאור, כלי הובלה ומוצרי מתכת (ראה דיון נוסף בהמשך). גורמים מקריים, יוצאי דופן השפיעו בשנת 1972 להאטה או אף הקטנה, של הייצוא בענפים: גרבוניים, בדים סרוגים, מכרות ומחצבים, מוצרי חשמל ואלקטרוניקה.

היצוא לפי ענפים וסחורות

במספר ענפי תעשייה חלה השנה ירידה מוחלטת בהקף היצוא. הירידה הבולטת בממדיה היא בענף הטכסטיל — היקף היצוא בענף זה ירד בכ-4 מיליון דולר. הירידה התרכזת ביצוא בדים סרוגים עקב תחרות קשה בחו"ל, מצד אחד, וקשיי ייצור במפעל מרכזי בענף בארץ, מצד שני. במקביל חל גידול בביקוש המקומי למוצרי הלבשה הצורכים בדים סרוגים. ירידה נוספת חלה ביצוא חוטי הכותנה עקב גידול מתמיד בשיווק בשוק המקומי. בענף הטכסטיל נמשכת הירידה בתמורה היחסית ליצואן זו השנה השלישית, ונראה שבענף זה השפעתו של גורם המחיר חזקה יותר.

גם במוצרים מינרליים חלה ירידה ביצוא, אם כי ממדיה היו קטנים הרבה יותר (1.7 מיליון דולר). עיקר הירידה מתרכז ביצוא זכוכית, אסבסט ומוצרי קרמיקה וחימר — הביקוש המקומי למוצרים אלה גדל בהתמדה בשנים האחרונות.

¹ מגבלת כושר ייצור אינה תנאי הכרחי לקיום יחסי תחלופה בין השוק המקומי והייצוא. בענפים הנוכחים בטכסט חברו שתי התופעות.

היצוא התעשייתי לפי ענפים ראשיים, 1969 עד 1972

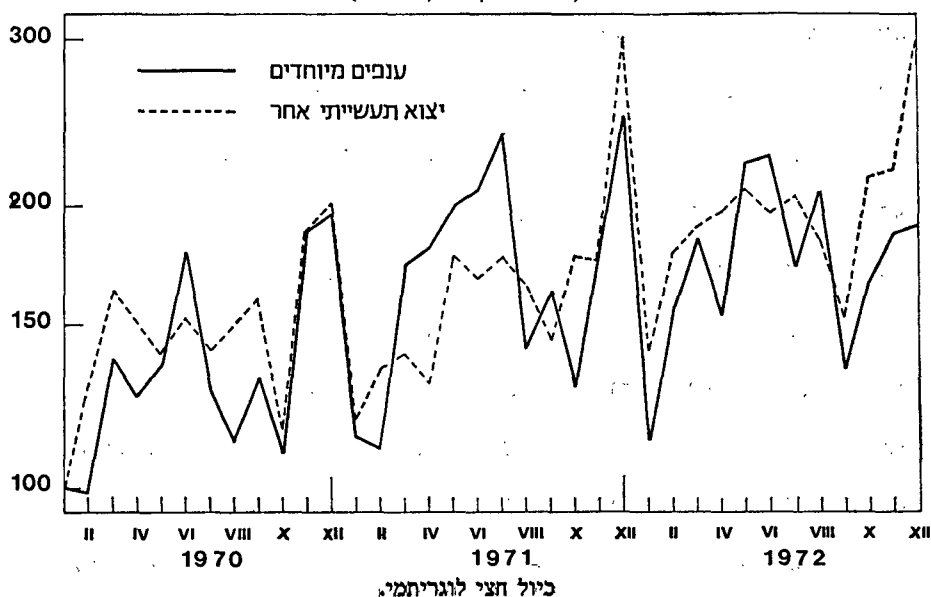
העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת						סה"כ	סה"כ	
						היצוא	היצוא	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972	1971	
						1972		

* הנתון על מחירי היצוא כנראה לקוי השנה ויש להוזהר משמוש בו.
מקור: חושב מתוך נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ירידת היצוא (בכמיליון דולר) בענף המתכת הבסיסית היא תוצאה של גידול הביקוש המקומי ליציקות ממתכות אל ברזליות מיוחדות. מאידך גיסא, חלה עלייה ניכרת ביצוא צינורות (שיצורם המקומי הוא), אולם לא היה בה לקזו את הירידה ביצוא המתכות האל-ברזליות.

ירידת היצוא במוצרי הובלה היא תוצאה של ירידה ביצוא המספנות לאחר השלמת עסקת יצוא גדולה בשנה הקודמת. בעלייה המהירה ביצוא התעשייה האווירית לא היה כדי לקזו את הירידה הזו.

דיאגרמה י"א-4
היצוא התעשייתי של "הענפים המיוחדים" והיצוא
התעשייתי האחר, 1970 עד 1972
(נתונים מקוריים, אחוזים)

בענף הגומי והפלסטיקה הואט קצב גידול היצוא בשיעור ניכר, ובמקביל חלה האצה ניכרת בשינוק המקומי. עיקר ההאטה ביצוא הסתמנה ביצוא חומרי גלם, אשר הופנו לתעשיות מקומיות, בעוד שההאטה ביצוא מוצרים מוגמרים קטנה יותר.

בענף הכימיה נגרמה ההאטה עקב גידול נמשך בביקוש השוק המקומי לדלק וירידה מקבילה ביצואו. גם כאן פעלה מגבלת כושר הייצור להעדפת השוק המקומי. ברכיבים האחרים של הענף הסתמנו מגמות שונות: יצוא הדשנים התרחב במהירות (30 אחוזים) במקביל לגידול מתמיד בביקוש העולמי. יצוא חומרי הדברה והחיטוי גדל אף הוא השנה בקצב מהיר לאחר גידול מתמיד זה מספר שנים. ההבדל בהתפתחות שני הענפים האחרונים — דשנים וחומרי הדברה וחיטוי — נעוץ בגידול מתון למדי בביקוש המקומי לדשנים, ולכן גידול הייצור, שהיה אף הוא מתון, הופנה בעיקרו ליצוא, ואילו ביצוא חומרי הדברה וחיטוי גדלו הייצור, היצוא והשינוק המקומי בקצב מואץ, המצביע על קיום פוטנציאל התרחבות המותאם לגידול הצפוי בשווקים. גם ביצוא תמרור-קים, חומרי נפץ וצבעים חל גידול ביצוא בד בבד עם ההחשה בגידול ייצורם.

בענף ההלבשה חלה האטה ניכרת בגידול היצוא. סך הגידול הגיע ל-7.5 מיליון דולר לעומת עלייה של כ-17 מיליון דולר בשנה הקודמת (שיעור גידול של 11 אחוזים לעומת 30 אחוזים). עיקר ההאטה מתרכז בירידת יצוא הגרבוניים ב-5 מיליון דולר, לאחר עלייה רצופה מאז שנת 1966, שנפסקה עקב כניסתם של מתחרים לשוק העולמי, וכן עקב מעבר חלקי ליצוא גרביים

וגרבוניים בלתי מוגמרים. ברכיביו האחרים של יצוא ענף ההלבשה חלה האטה בגידול היצוא עקב גידול השוק המקומי ולמרות ההרחבה בייצור המקומי. בענף ההדפסה וההוצאה לאור חל תהליך דומה לזה שחל ביצוא הגרבוניים. לאחר מכירה מואצת של אנציקלופדיה "יודאיקה" בשנת 1971 חלה התייצבות במכירות עם נטייה לירידה לקראת סוף השנה מאחר שהשוק למוצר לא ממשיך לגדול. כתוצאה מכך חלה האטה חדה בגידול היצוא אשר במונחים כמותיים כמעט שלא השתנה. בענף המכרות והמחצבים חלה האטה, שהיא תוצאה משולבת של ירידת מה ביצוא אשלג עקב קשיי ייצור; ירידת יצוא הנחושת עקב ירידת מחירים עולמית והתייקרות תהליך הכרייה במפעל המקומי; ועלייה ביצוא הפוספטים לאחר שהמפעל עבד באופן סדיר יחסית ונהנה מעליית מה במחירים העולמיים.

האטת היצוא של מוצרי עור היא תוצאה של ירידת כושר הייצור המקומי עקב סגירת מפעל מרכזי בענף. עיקר הקשיים, שנוצרו אצל היצרנים המקומיים נוצרו עקב הפיקוח על מחירי מוצריהם בשוק המקומי ועלייה יוצאת דופן של מחירי התשומות. חלק נוסף מההאטה ביצוא הענף נגרם בשל ביקוש מקומי גואה למוצרי עור וצמצום בייצור נעליים. זה האחרון היה תולדה של התחרות חריפה מצד יצרנים מאזורי יהודה ושומרון ועזה ועליית הביקוש המקומי למוצרי יבוא ההופכת את הגנת המכס לפחות יעילה.

בענף מוצרי החשמל והאלקטרוניקה חלה האטה בגידול היצוא עקב החרפת התחרות מצד יצרנים יפניים בשווקים העולמיים. בו בזמן הופסק הייצוא לאוגנדה עקב משבר פוליטי. גם ביצוא מוצרי מתכת חלה האטה בגידול, המתרכזת ביצוא מוצרי מתכת אחרים. בקבוצה זאת חלה ירידה ביצוא למספר מדינות כאוגנדה ופרו כתוצאה מגורמים מיוחדים, ומאידך גיסא, נמשכה העלייה ביצוא התעשייה הצבאית.

האצה בגידול היצוא היתה בענפי העץ, המכונות והתעשיות השונות כשהעלייה בענף האחרון היא מרשימה במיוחד (כ-8 מיליון דולר). עיקר העלייה בקבוצת ענפים זאת היתה ביצוא מכשירים מדויקים ועדינים, מכשירי אופטיקה וצלום, צורפות וחפצי חן. קבוצת ייצוא זאת גדלה בהתמדה זה מספר שנים. גם ביצוא חלקי חילוף, מקררים, מדחסים ומשאבות (בענף המכונות) נמשך גידול עקבי בייצור. בענף העץ גדל יצוא הרהיטים המוגמרים ונמשכה הירידה ביצוא הלבדים. במשך השנה נדונה אף האפשרות של הפסקת יצוא הלבדים בצו מינהלי והורדת שיעורי המכס עקב ביקוש מקומי שעלה על אפשרויות הייצור.

ביצוא ענף המזון לא חל שינוי מהותי השנה. עיקר הגידול ביצוא ניזון מגידול ביצוא מוצרי פרי הדר וגידול מה בייצוא השמנים והכוספה, המותנה, כזכור בגורמים מקריים שונים.

6. ההשקעות בתעשייה

בשנת 1972 חלה האטה הנמשכת מספר שנים בקצב גידולן של ההשקעות בתעשייה. לעומת קצב גידול של 13 אחוזים בשנת 1970 גדלו ההשקעות ב-12 אחוזים בשנת 1971 וב-10 אחוזים בקרוב בשנת 1972. מלאי ההון במשך השנה גדל, כאמור בכ-11 אחוזים שהוא שיעור יציב למדי בשנים האחרונות.

יתכן והאטת הגידול בהשקעות תוך שמירת קצב גידולו של מלאי ההון מצביעה על תהליך התאמת מלאי ההון בענף עם המלאי הרצוי. זה האחרון נקבע כפונקציה של השתנות הביקוש לתפוקה ומלאי ההון הקיים בענף. אופיינית להתפתחות זאת היא אי שינוי ההשקעות בענפי המתכת בהם חלה האטה בולטת בביקוש. הסבר אפשרי נוסף להאטת קצב גידול ההשקעות הוא

ההשקעות בתעשייה, 1972, והשינוי הריאלי בהן, 1967 עד 1972

1972 (מיליוני ל"י, מחירי 1972)	העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת (אחוזים)						
	1972	1971	1970	1969	1968	1967	
1,092.2	10.5	13.1	11.7	50.2	108.4	—24.5	השקעות בציוד
(854.7)	(10.4)	(12.4)	(16.0)	(45.8)	(156.0)	(—31.9)	השקעות בציוד מיכוא
							השקעות בציוד
(237.5)	(10.5)	(11.8)	(—1.2)	(65.0)	(34.9)	(—11.3)	מיצור מקומי
248.4	6.4	6.6	19.0	—5.3	50.2	—17.8	השקעה במבנים
1,340.6	9.6	11.8	13.0	35.3	91.1	—23.4	סך הכול

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

התיצבות שעורי התשואה על מלאי ההון בשנים בהן כנראה הסתמנה עליה ניכרת בשעורי התשואה על עסקות מחוץ לענף. ההאטה בגידול ההשקעות בולטת על רקע הגידול המואץ במענקים ובמילווה פיתוח לזמן בינוני וארוך שהופנו לתעשייה. גידול מואץ זה מעלה אף את ההשערה שהמימון שניתן למשקיעים היה מעבר לנדרש לבצוע ההשקעות¹.

¹ ראה דיון בפרק ההשקעות ובפרק המוסדות הכספיים בדו"ח זה.